

*Плугатир М. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВЛАСНІСТЬ

Анотація. У статті розглядаються проблеми законодавчого визначення складів адміністративних правопорушень, що посягають на власність. Вивчається вплив складів правопорушення на юридичну кваліфікацію. Формулюються пропозиції щодо вдосконалення адміністративного законодавства.

Ключові слова: адміністративна відповідальність, адміністративне правопорушення, склад правопорушення, спосіб посягання, власність.

Постановка проблеми. Правовий захист права власності є особливим інститутом, який визначається встановленими в законодавстві завданнями органів держави щодо забезпечення реалізації тих правовідносин, які складаються в процесі реалізації права власності, а також охорони цього права. Якщо розглядати адміністративно-деліктне законодавство, зазначене полягає в застосуванні норм Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), які передбачають відповідальність за правопорушення, що посягають на власність. У науці адміністративного права до адміністративно-деліктних правовідносин охорони власності пропонується включати безпосередню охорону й забезпечення реалізації правовідносин, які виникають і існують з приводу обігу та збереження матеріальних і нематеріальних благ, здійснення правомочності суб'єктів щодо тих або інших об'єктів власності. Адміністративним правопорушенням, що посягають на власність, приділено досить значну увагу з боку науковців, проте постійні зміни в законодавстві, що врегульовують відносини власності, вимагають продовження наукових досліджень.

Проблемам адміністративної відповідальності за правопорушення, що посягають на власність, приділяли увагу такі вчені, як Д.М. Бахрах, Л.Л. Попов, А.П. Шергін, І.І. Веремесенко, Л.В. Коваль, Р.А. Каложний, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, І.С. Самощенко, В.К. Шкарупа, Х.П. Ярмак та інші.

Мета статті полягає в дослідженні проблем визначення загальної характеристики адміністративних правопорушень, що посягають на власність, як загальної категорії інституту адміністративної відповідальності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Адміністративні делікти, як відомо, посягають не на явища матеріального світу (предмети, що є власністю), а на суспільні відносини, які складаються в процесі правового регулювання певної сфери життєдіяльності суспільства. Тому *родовим об'єктом адміністративних правопорушень, що посягають на власність, є сукупність суспільних відносин із приводу створення, відчуження, обігу власності, а також володіння, користування, розпорядження нею.*

Аналіз норм глави 6 «Адміністративні правопорушення, що посягають на власність» КУпАП свідчить, що в межах родового об'єкта зазначеної групи правопорушень можливо виділити

два *видових об'єкти*. Адже правопорушення, відповідальність за які передбачається зазначеною главою, умовно можливо поділити на дві групи:

1) *правопорушення, що посягають на відносини загальнодержавної власності:* порушення права державної власності на надра (ст. 47 КУпАП); порушення права державної власності на води (ст. 48 КУпАП); порушення права державної власності на ліси (ст. 49 КУпАП); порушення права державної власності на тваринний світ (ст. 50 КУпАП);

2) *правопорушення, що посягають на відносини власності загалом:* дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП); незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності (ст. 51-2 КУпАП).

Відповідно, видовим об'єктом правопорушень першої групи є відносини щодо правового захисту загальнодержавної власності на природні ресурси (до яких належать надра, води, ліси і тваринний світ). Видовим об'єктом другої групи є суспільні відносини щодо правового захисту права власності фізичних, юридичних осіб чи держави.

Безпосередні об'єкти цих правопорушень можна охарактеризувати так:

– суспільні відносини у сфері державної власності на надра, а також суспільні відносини щодо охорони навколишнього природного середовища та дотримання раціональних і ефективних методів видобування корисних копалин, недопущення понаднормативних утрат корисної природної сировини (ст. 47 КУпАП);

– суспільні відносини у сфері державної власності на води та суспільні відносини щодо охорони навколишнього природного середовища й раціонального використання природних водних ресурсів (ст. 48 КУпАП);

– суспільні відносини у сфері державної власності на ліси, а саме: щодо володіння, користування та розпорядження лісами, їх охорони, відтворення і сталого використання лісових ресурсів з урахуванням екологічних, економічних, соціальних та інших інтересів суспільства (ст. 49 КУпАП);

– суспільні відносини у сфері державної власності на тваринний світ (ст. 50 КУпАП), водночас варто зазначити, що відносини в галузі охорони, використання й відтворення сільськогосподарських, свійських тварин, а також діяльність, пов'язана з охороною та використанням залишків вичопаних тварин не належать до об'єкта цього правопорушення й охороняються іншими нормами КУпАП або Кримінального кодексу України;

– суспільні відносини щодо власності, зміст яких становлять відносини з приводу володіння, користування та розпорядження майном (ст. 51 КУпАП);

– суспільні відносини щодо майнових і немайнових прав суб'єктів права інтелектуальної власності (ст. 51-2 КУпАП)

Предметом цих правопорушень є речі матеріального світу, на які поширюється право державної чи приватної власності.

Це можуть бути надра, водні об'єкти, об'єкти рослинного світу, звірі та птахи, майно чи кошти, об'єкти права інтелектуальної власності.

Згідно зі ст. 47 КУпАП, предметом правопорушення є надра – частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення й освоєння. Надра належать до невідновлюваних природних ресурсів, геологічна швидкість утворення чи акумуляції яких є значно повільнішою за швидкість їх використання людиною в процесі виробництва. Вони є сукупністю різних корисних копалин, що широко використовуються в господарській діяльності [1]. До корисних копалин належать горючі речовини (нафта, природний газ); метали (залізна руда, мідь, свинець); неметали (глина, пісок, вапняк); благородні метали (золото, іридій, платина, срібло); води, інертні гази й інші корисні копалини тощо [2].

Відповідно до ст. 48 КУпАП, предметом цього адміністративного проступку є водні об'єкти. Відповідно до ст. 1 Водного кодексу України, водний об'єкт – це природний або створений штучно елемент довкілля, у якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт) [3]. Водні об'єкти діляться на об'єкти загальнодержавного значення (питні й технічні води, які є джерелом централізованого водопостачання) та об'єкти місцевого значення (питні й технічні води, які не можуть бути джерелом централізованого водопостачання) [4].

Аналіз ст. 49 КУпАП дає підстави стверджувати, що предметом правопорушення, передбаченого цією статтею, є ліс – сукупність землі, рослинності, у якій домінують дерева та чагарники, тварини, мікроорганізми й інші природні компоненти, що у своєму розвитку біологічно взаємопов'язані, впливають один на одного та навколишнє середовище [5]. До предмета цього правопорушення, наприклад, можливо зарахувати дерева й чагарники, які ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду. Зокрема, сироростучі (живі) дерева й чагарники, які знаходяться на пні (не відділені від коріння), у тому числі сіянці, саджанці, підлісок. Також предметом правопорушення можуть бути трава, очерет, пеньки, хмиз – мертві стовбури дерев або їхні частини, які лежать на поверхні ґрунту (вітровал, бурелом, сніговал, сніголам тощо). За наявності для цього підстав самовільна переуступка права на заготівлю другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань може кваліфікуватись за ст. 49 КУпАП.

Разом із тим предметом цього правопорушення не можуть бути деревостани, які хоча й утворюють певну біологічну сукупність, але ростуть поза межами лісового фонду. До останнього не належать а) усі види зелених насаджень у межах населених пунктів, які не зараховані до категорії лісів; б) окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, садибах, присадибних, дачних і садових ділянках.

Предметом адміністративного проступку, відповідальність за який передбачено в ст. 50 КУпАП, є такі об'єкти тваринного світу, як дикі тварини – хордові, у тому числі хребетні (ссавці, птахи, плазуни, земноводні, риби та інші) і безхребетні (членистоногі, молюски, голкошкірі та інші) в усьому їх видовому та популяційному різноманітті й на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), які перебувають у стані природної волі, утримуються в напіввільних умовах чи в неволі; частини диких тварин (роги, шкіра тощо); продукти життєдіяльності диких тварин (мед, віск тощо).

Ураховуючи положення ст. 6 Закону України «Про тваринний світ», предметом зазначеного правопорушення виступатимуть лише ті об'єкти тваринного світу, які утримуються (зберігаються) підприємствами, установами та організаціями державної форми власності [6].

Згідно зі ст. 50 КУпАП, предметом цього правопорушення може виступати чуже (тобто таке, що не перебуває у власності чи законному володінні винного) майно (речі матеріального світу, яким притаманні специфічні ознаки фізичного, економічного та юридичного характеру), наприклад, кошти, цінні папери, особисті речі, предмети домашнього господарства тощо.

Не можуть бути предметом дрібного викрадення природні багатства в їхньому природному стані (надра, ліс на корені, риба й інші водні тварини в природних водоймах, звірі в лісі тощо), їх незаконне знищення, пошкодження, вилов належать до правопорушень проти довкілля; вогнепальна зброя (крім гладкоствольної мисливської), бойові припаси, вибухові речовини, вибухові пристрої чи радіоактивні матеріали; тіло (останки, прах) померлого, урна з прахом померлого, предмети, що знаходяться на (в) могилі, в іншому місці поховання, на тілі (останках, прахові) померлого; наркотичні засоби, психотропні речовини, їхні аналоги та прекурсори; офіційні чи приватні документи (паспорти або інші важливі особисті документи), що не мають грошового оцінювання та мінової властивості, штампи й печатки; військове майно; речі, що знаходяться при вбитих чи поранених на полі бою тощо.

Відповідальність за посягання щодо такого роду предметів встановлюється іншими нормами КУпАП і Кримінального кодексу України.

Вартість майна як предмета дрібного викрадення є критерієм його відмежування від кримінально-караного викрадення чужого майна. Викрадення майна розглядається як адміністративне правопорушення за ст. 51 КУпАП, якщо здійснюється шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати, а вартість викраденого майна на момент учинення правопорушення не перевищує 0,2 неоподаткованого мінімуму доходів громадян (ч. 3 ст. 51 КУпАП) [7].

У свою чергу, до предмета правопорушення, передбаченого ст. 51-2 КУпАП, належать *об'єкти права інтелектуальної власності (літературні чи художні твори, їх виконання, фонограми, передачі організації мовлення, комп'ютерні програми, бази даних, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів і послуг, топографії інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин тощо)*. Тобто, у КУпАП у цій нормі не встановлюється вичерпний перелік таких об'єктів. До об'єктів права інтелектуальної власності можливо зарахувати таке:

1. *Об'єкти промислової власності: винахід (корисна модель) – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології; промисловий зразок – це результат творчої діяльності людини в галузі художнього конструювання; торговельна марка – позначення, за яким товари та послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб; географічне позначення – це назва географічного місця, яке вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, зумовлені переважно характерними для цього географічного місця природними умовами чи людським фактором або їх поєднанням.*

2. *Нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності: сорт рослин – це окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого*

покоління, популяція) у межах нижчого із відомих ботанічних таксонів; *топографія інтегральної мікросхеми* – зафіксоване на матеріальному носії просторово-геометричне розміщення сукупності елементів інтегральної мікросхеми та з'єднань між ними; *комерційна тасмунія* – це технічна, комерційна, організаційна й інша інформація, що здатна підвищити ефективність виробництва або іншої соціально доцільної діяльності чи забезпечити інший позитивний ефект; *раціоналізаторська пропозиція* – визнана юридичною особою пропозиція, яка містить технологічне (технічне) або організаційне рішення в будь-якій сфері її діяльності.

3. *Об'єкти авторського права й суміжних прав*: *об'єкти авторського права*: твори літератури і мистецтва, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних); *об'єкти, суміжні з авторськими правами*, до яких належать виконання творів, фонограми та відеограми, програми (передачі) організацій мовлення.

Наведений перелік об'єктів права інтелектуальної власності не можна визначити як вичерпний, оскільки із розвитком суспільства поступово з'являються нові види об'єктів права інтелектуальної власності.

Зазначені норми КУпАП не містять прямої вказівки на обов'язковість наявності *потерпілого*, хоча в окремих нормах КУпАП міститься опосередкована вказівка на нього. Наприклад, потерпілим від правопорушення, передбаченого ст. 51-2 КУпАП, може бути *суб'єкт права інтелектуальної власності*, а саме: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші фізичні або юридичні особи, яким належать за заповітом або за договором особисті немайнові й (або) майнові права інтелектуальної власності.

З *об'єктивної сторони* правопорушення, що посягають на власність, переважно можливо охарактеризувати як правопорушення з *формальним складом*, оскільки в розглядуваних нормах законодавець не встановлює обов'язковість чи можливість настання суспільно шкідливих наслідків. Наприклад, якщо порушення права державної власності на надра (ст. 47 КУпАП) створило небезпеку для життя або здоров'я людей чи довкілля, то такого роду правопорушення потрібно кваліфікувати за ст. 240 Кримінального кодексу України.

Деякі з розглядуваних правопорушень характеризуються як правопорушення з *матеріальним складом*. Зокрема, дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП) вважається закінченим із моменту, коли винна особа вилучила майно й мала реальну можливість розпоряджатися чи користуватися ним [8] (крадіжка, шахрайство, привласнення), або ж з моменту відчуження, витрачення майна (розтрата). Це правопорушення вважається вчиненим також тоді, коли винна особа вилучила майно, але була викрита й у зв'язку з цим позбавилась цього майна.

Разом із тим склад правопорушення, передбаченого ст. 51-2 КУпАП, також сформульовано як формально-матеріальний: правопорушення вважається закінченим із моменту вчинення самих дій. Водночас цим правопорушенням також охоплюються дії, що спричинили шкоду в розмірах менше ніж двадцять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Якщо матеріальна шкода буде завдана в значному розмірі, що у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, такі дії потрібно кваліфікувати за ст. ст. 176, 177 Кримінального кодексу України.

Місце (як ознака об'єктивної сторони) учинення правопорушень, що посягають на власність, для кваліфікації вказаних

діянь переважно не має значення, адже в більшості з розглядуваних норм відсутня вказівка на обов'язковість учинення зазначених правопорушень у певному місці. Разом із тим можливо зазначити, що такі правопорушення, як самовільне користування надрами (ст. 47 «Порушення права державної власності на надра» КУпАП) і самовільне захоплення водних об'єктів або самовільне водокористування (ст. 48 «Порушення права державної власності на води» КУпАП), характеризуються наявністю спеціального місця – місця безпосереднього розташування зазначених об'єктів.

Способи вчинення адміністративних правопорушень, що посягають на власність, визначаються відповідно до формулювання у відповідних нормах їхньої об'єктивної сторони. До способів їх учинення законодавством зараховуються користування певними об'єктами чи їх захоплення; укладання угод і вчинення інших правочинів; учинення правопорушення шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрата.

Такі факультативні ознаки об'єктивної сторони, як *час, особи, знаряддя, обстановка*, під час кваліфікації зазначених правопорушень не мають значення.

Суб'єкт правопорушень, відповідальність за які передбачена у главі 6 КУпАП, переважно *загальний*, тобто це фізична осудна особа із 16-річного віку. Винятки становлять правопорушення, передбачені ст. ст. 49, 50 КУпАП, які вчиняються тільки *спеціальними* суб'єктами – особами, котрі мають спеціальне право на використання лісу (ст. 49) чи тваринного світу (ст. 50).

Так, суб'єкт порушення права державної власності на ліси спеціальний – фізична осудна особа, якій надано спеціальний дозвіл на лісокористування (наділена правом на спеціальне лісокористування). Це можуть бути власники лісів, постійні лісокористувачі або особи, які отримали спеціальний дозвіл на заготівлю деревини в порядку рубок головного користування. Схожою є ситуація із суб'єктом порушення права державної власності на тваринний світ, який також є спеціальним – це фізична осудна особа, якій надано спеціальний дозвіл на використання об'єктів тваринного світу (наділена правом на спеціальне використання об'єктів тваринного світу). Це можуть бути посадові та службові особи підприємств, установ, організацій, яким надано спеціальне право на використання об'єктів тваринного світу, або ж громадяни, котрі отримали таке право.

Крім того, згідно з ч. 2 ст. 51 КУпАП, суб'єктом повторного дрібного викрадення чужого майна може бути лише особа, яка раніше була піддана адміністративному стягненню за дрібне викрадення майна протягом останнього року.

Суб'єктивна сторона правопорушень, об'єднаних у главу 6 КУпАП, характеризується майже завжди *прямим умислом*. Разом із тим *суб'єктивна сторона* правопорушення, передбачена ст. 51-2 КУпАП, характеризується як *прямим, так і непрямим умислом*.

Висновки. Загальна характеристика адміністративних правопорушень, що посягають на власність, дає змогу стверджувати, що в деяких аспектах, які пов'язані з кваліфікацією адміністративних правопорушень, відсутня єдність поглядів і тлумачення положень законодавства. Тому ця стаття сприятиме надалі реалізації конституційних гарантій захисту всіх форм власності від протиправних посягань, оскільки вона спрямована на впровадження однакового праворозуміння та застосування уповноваженими суб'єктами законодавства про адміністративну відповідальність, запобігання судовим помилкам під час кваліфікації та розгляду справ відповідної категорії.

Література:

1. Кодекс України «Про надра» від 27 липня 1994 року № 132/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/132/94-вр>.
2. Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 року № 827 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/827-94вр>.
3. Водний кодекс України від 06 червня 1995 року № 213/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/213/95-вр>.
4. Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ питних і технічних підземних вод : Положення, затвержене Наказом Державної комісії України по запасах корисних копалин при Комітеті України з питань геології та використання надр від 04 лютого 2000 року № 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0109-00>.
5. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року № 3852-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3852-12>.
6. Про тваринний світ : Закон України від 13 грудня 2001 року № 2894-ІІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2894-14>.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 року № 8073-Х [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
8. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06 листопада 2009

року № 10 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.

Плугатырь М. В. Общая характеристика административных правонарушений, которые посягают на собственность

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы законодательного определения составов административных правонарушений, посягающих на собственность. Изучается влияние конкретного состава правонарушения на юридическую квалификацию. Формулируются предложения по совершенствованию административного законодательства.

Ключевые слова: административная ответственность, административное правонарушение, состав правонарушения, способ посягательства, собственность.

Plugaty M. General characteristics of the administrative offenses that infringe on property

Summary. The article deals with the problem of the legislative definition of ways of committing administrative offenses, encroaching on the property. The effect of a particular method of the offense on the legal qualification. Formulates proposals for improvement of administrative legislation.

Key words: administrative responsibility, administrative offense, composition of the offense, method of assault, property.